

C20

1853

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

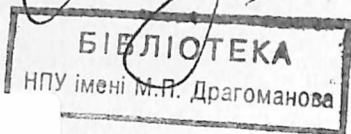
САРАПИН ВІТА ВАСИЛІВНА

УДК: 883 09: 82-1 "19"

Поезія Юрія Клена та її місце в
літературному процесі першої
половини ХХ століття

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

Київ - 2000

100310499

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Погребенник Володимир Федорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор кафедри
української літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Ткачук Микола Платонович,
Тернопільський державний педагогічний
університет імені В.Гнатюка, завідувач
кафедри історії української літератури

кандидат філологічних наук, доцент
Райбедюк Галина Богданівна, Ізмаїльський
державний педагогічний інститут, завідувач
кафедри української літератури

Провідна установа: Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра історії
української літератури ХХ століття,
Міністерство освіти і науки України, м.Київ.

Захист відбудеться "19" 09 2000 р. о _____ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 в Національному
педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01030, м. Київ,
вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного
педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01030, м. Київ,
вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий "____" _____ 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Гальона

Загальна характеристика роботи

Актуальність дослідження. Процеси національного самовизначення й об'єднання, які посилювалися в Україні наприкінці ХХ століття, закономірно викликали потребу відновлення цілісної картини нашої культури. Послідовне повернення втрачених імен, освоєння художнього досвіду співвітчизників з діаспори – інноваційні тенденції українського літературознавства 80-х років – тривають і тепер, набуваючи суттєвих ознак якісного переходу від інформаційного нагромадження матеріалу й ознайомлення з ним широкого загалу до вивчення оригінальних мистецьких систем, усебічного фахового аналізу індивідуальних стильових явищ.

Поезія Юрія Клена, яка є частиною загальноукраїнського літературного процесу, заповнює ту прогалину, що утворилася внаслідок умовного й вимушеного поділу нашого письменства на власне українське (творене в Україні) та емігрантське. Сьогодні, коли цілісність і єдність літератури “материкової” України й діаспори не викликає сумнівів, поетична спадщина митця потребує детального наукового дослідження.

Юрій Клен – відомий перекладач, літературознавець, педагог. Як оригінальний поет почав свою діяльність під впливом “неокласичної” естетики. В еміграції відбулася жанрово-стильова еволюція письменника – від поезій, витриманих у “неокласичному” стилі, до історіософських поем. Поряд із розкриттям власне української проблематики, втіленої в художньому поєднанні національних та універсальних мотивів, образів і символів, Юрій Клен створив формально досконалу поему “Прокляті роки” (1937), у якій одним із перших у нашій літературі розкрив трагедію голодомору й масових репресій. Центральне місце в доробку письменника займає незакінчена поема-епоса “Попіл імперій” – масштабне історико-мистецьке полотно, на якому постає доля України в контексті доби.

Поезія Юрія Клена не була адекватно поцінована діаспорними літературознавцями й критиками в 30-40-і роки. Нечисленні виступи Д.Донцова, Є.Маланюка, Ю.Шереха про творчість митця за його життя позначені публіцистичним пафосом. У 40-50-і роки постать поета міфологізувалася, у характеристиці його творчості переважав соціологічний підхід. Вивчення окремих аспектів стильової парадигми письменника не розкривало повної картини його творчої оригінальності. З кінця 80-х років ім'я Юрія Клена з'явилося в періодичних виданнях України завдяки Ю.Коваліву, М.Неврлому, Л.Череватенкові. У контексті “неокласики” і “празької школи” його згадують В.Брюховецький, М.Ільницький, О.Астаф'єв, Г.Райбедюк, Т.Салига, М.Крупач, І.Набитович, І.Дзюба. З філософського погляду творчий процес митця проаналізовано у дослідженні М.Богач. Однак спроба естетико-філософської інтерпретації не вичерпує всіх проблем, пов'язаних із творчою

оригінальністю Юрія Клена. Ще не з'ясовані стилетвірні чинники його поезії, не узагальнені ідейно-тематичні, жанрово-композиційні і формальні особливості його творів, що й обумовлює *актуальність* дослідження.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній на рівні мікроаналізу досліджено ідейно-тематичні ряди та жанрово-композиційну специфіку поетичних творів Юрія Клена. Поезія митця розглядається з ретроспективних позицій у літературному контексті його часу як стильова модель, котра ґрунтується на поєднанні естетики “неокласики” й “празької школи”. Це дало змогу з'ясувати творчу оригінальність Юрія Клена, визначити місце й значення художньої спадщини письменника в літературному процесі першої половини ХХ століття.

Зв'язок роботи з науковими програмами й планами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Предметом дослідження є поезія збірки “Каравели” та ліро-епос Юрія Клена, а також пов'язана з ними епістолярна, наукова й публіцистична спадщина митця.

Мета роботи полягає в з'ясуванні стильової оригінальності поезії Юрія Клена. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- схарактеризувати ознаки ідейно-стильової парадигми київської “неокласики” й “празької школи”;
- з'ясувати особливості композиційної організації та жанрових структур збірки поезій “Каравели”;
- простежити еволюцію ліричного героя збірки “Каравели”;
- розглянути специфіку художньої реалізації проблематики збірки “Каравели”;
- схарактеризувати особливості творчого освоєння ідеї екогармонії в поезії Юрія Клена;
- проаналізувати історіософську поезію Юрія Клена;
- розглянути жанрово-композиційну своєрідність поеми-епопеї “Попіл імперій”;
- з'ясувати систему міжтекстових зв'язків у ліро-епосі Юрія Клена і проаналізувати їх сюжетотворчу й ідейно-тематичну роль;
- визначити місце поезії Юрія Клена в літературному процесі першої половини ХХ століття.

Методологією дослідження послужили праці філософів і культурологів Р.Барта, М.Бахтіна, У.Еко, Ю.Крістєвої, О.Лосева, Д.Чижевського, Т.С.Еліота, К.-Г.Юнга. У дисертації використано наукові розвідки літературознавців О.Білецького, В.Державина, І.Качуровського, Ю.Лотмана, Н.Костенко, Л.Новиченка, Е.Соловей, С.Павличко та інших.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження. З'ясування стильової своєрідності поезії Юрія Клена, її образотворчих домінант сприяє глибшому пізнанню особливостей розвитку поезії першої половини ХХ століття, конкретизує естетичні принципи “неокласики” і “празької школи”. Матеріали й висновки дослідження важливі для подальшого вивчення питань теорії та історії літератури, проблем індивідуального художнього стилю і міжтекстових зв'язків.

Практичне значення дисертаційного дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання вузівських курсів історії української літератури ХХ століття, спецкурсів та спецсеминарів, при написанні дипломних і курсових робіт із проблем новітнього письменства.

Апробація роботи. Матеріали дослідження були апробовані в доповідях на Всеукраїнській науково-практичній конференції “І.П.Котляревський – перший класик нової української літератури” (Полтава, 1997), Всеукраїнській науковій конференції “Християнство і культура: історія, традиції, сучасність” (Полтава, 1997), Міжнародній науковій конференції “Іван Котляревський і світова культура” (Полтава, 1998), Міжнародній конференції “Християнство і слов'янські культури” (Київ, 2000), на звітних наукових конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (1997, 1998). Основні положення й висновки дисертації відбито в шести публікаціях.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг тексту 179 сторінок. Список використаних джерел становить 255 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, подано відомості про апробацію результатів роботи.

У першому розділі “Саморух поезії Юрія Клена від “неокласики” до “празької школи” досліджується генезис світоглядно-стильової парадигми письменника, що має синтетичну природу, об'єднуючи у своїй площині стилетвірні чинники і марковані носії “неокласичних” та “вісниківських” художніх структур. Проблема з'ясовується в контексті ретроспективного формування естетичних концепцій двох мистецьких угруповань, які відіграли значну роль у розвитку письменства першої половини ХХ століття.

У дослідженні зроблено екскурс в історію “неокласичної” тенденції, що на українському ґрунті виявилася насамперед у тяжінні до відкритості,

діалогічності літератури, в універсалізації сюжетів, мотивів й образів. Такі принципи не були новаційними в нашій культурі першої половини ХХ віку: саморух до класичної (взірцевої) якості простежується на всьому хронологічному зрізі розвитку вітчизняного письменства, починаючи з Х століття. Ідейно-художня система київської “неокласики”, до якої належав Юрій Клен, сформувалася в результаті осмислення потреби входження України у світовий культурний простір. Представники “школи” орієнтувалися на класичні традиції (античності, класицизму, неокласицизму, “парнасізму”) та їх спонтанні вітчизняні рецепції.

Юрій Клен створив власний варіант “неокласики”, у якому виявилися і спільні для “школи” світоглядні, проблемні, композиційні й формальні комплекси. Серед них – раціональний, інтелектуальний підхід до акту творення, який поступово трансформується у феномен майстерності-“різьбярства”. Кленова формула творчості складається з раціонального (майстерність) та ірраціонального (натхнення, краса): “А ти, поете, всю красу з’єднавши, різьби карбовані рядки...” (“Енгармонійне”). Мистецтво ж у ліриці Юрія Клена і “неокласиків” виступає еманациєю гармонії в недосконалому суспільстві. У дисертаційному дослідженні акцент робиться на тому, що варіантом гармонії в естетичній свідомості київських поетів виступає калокагатія.

Культурна спадщина Франції, Іспанії, Японії, країн слов’янського світу, яку освоює письменник, несе в собі не тільки класичний взірець, але й універсальні позачасові цінності. Поштовхом для творення нових художніх якостей у поезії збірки “Каравели” і ліро-епосі митця стали читацькі вподобання чи враження, як і в ліриці М.Зерова та М.Рильського. Поезія “неокласиків” інтертекстуальна: у ній простежуються переважно зв’язки між текстами у формі діалогу, відгуку, ремінісценції, цитування, стилізації, контамінації тощо. Юрій Клен продовжив цю традицію, долучивши ще й індивідуальну інтертекстуальність, тобто перегук власних текстів у книзі поезій.

У роботі уточнюється закріплена в сучасному літературознавстві теза про збереження письменником “неокласичної” традиції в емігрантських умовах 30-40-х років. Водночас у дисертації доводиться, що естетичні засади “неокласики” – культурологічний пафос, відображення буттєво важливої проблематики, пильна увага до формальних ознак художнього твору – виразно проявляються в поезії Юрія Клена.

У повоєнній діаспорі 40-х років ставлення до київської “неокласики” було неоднозначним. Шукаючи відповідного культурного самовияву українства в Європі, представники строкатих еміграційних кіл розходилися у світоглядних позиціях. Існували розбіжності в поглядах на літературу, її

завдання, функції, особливості стилетвірних структур. Одним “неокласика” видавалася універсальною естетичною системою (М.Орест, В.Державин, І.Качуровський), іншим – пережитою канонічною формою, яка хоч і відіграла свою позитивну роль у розширенні генетично-контактних зв’язків вітчизняного і зарубіжного письменства, однак вичерпала себе (Ю.Шерех).

Для ілюстрації теоретико-методологічних платформ опоненти обрали творчість Юрія Клена, з якою асоціювали продовження київської традиції в діаспорі. В.Державин називав митця типовим представником “школи”, натомість Ю.Шерех зазначав, що Кленова поезія 30-40-х років засвідчує “розклад”, “переборення” “неокласики”. Автор “Легенди про український неокласицизм” мав на увазі появу в стилевій манері митця виразного романтичного струменя й актуальної національної проблематики, які були спричинені його зближенням із представниками “празької школи”.

В реєміграції Юрій Клен потрапив у ситуацію, яку Б.Рубчак означив як “феномен еміграційного поета”. Психологія вигнання викликала потребу чуттєвого художнього самовираження і фіксації власного емоційного стану як типового. З цієї причини в поезії Юрія Клена з’являлися настрої ностальгії, формувалися комплекси очікування-перебування. Як і інші “пражани”, він був підвладний так званій “месіанській ілюзії”, яка полягала передусім у збереженні активного войовничого духу для подальшої боротьби за національне визволення. Носіями національної ідеї Д.Донцов назвав “трагічних оптимістів” – Є.Маланюка, Ю.Клена, О.Телігу, О.Ольжича і Л.Мосендза.

У дослідженні визначено, що з “трагічним оптимізмом” у поезії Юрія Клена пов’язане усвідомлення драматичних колізій доби й сприйняття їх як випробування на стійкість. Він активізує мотив іспиту, переведений з етичної площини у річище громадсько-політичних настанов. Поет благословляє “дні прокляття й кари” (“Жорстокі дні”), оскільки вони вивільняють катарсисну енергію, виступають уроком сучасникам і нащадкам. Під впливом “вісниківства” в поезії “Каравел” і поемах “Прокляті роки” та “Попіл імперій” постає національно-державний історизм, романтизація героїчного чину. Ліричний герой шукає етичний і громадський ідеал у минулому.

Юрій Клен послідовно дотримувався чітких формальних норм, навіть коли йшлося про некласичні форми, наприклад верлібр. “Неокласична” система як система “відкритості” допускала одночасне функціонування в художньому творі почуття згармонізованого буття й романтику характеру. Отже, поет сполучив київську традицію з “вісниківськими” ідеологічними й мистецькими настановами.

У другому розділі “Збірка Юрія Клена “Каравели” як ідейно-

композиційна цілісність” досліджуються способи компоювання художнього матеріалу, провідні ідейно-тематичні шари лірики, на рівні мікроаналізу окремих поезій визначаються й узагальнюються риси стильової оригінальності поета.

Тяжіння митця до емоційної й інтелектуальної ускладненості, максимальної об’єктивації ліричного переживання розглядається в контексті становлення літературної циклізації початку ХХ століття. Книга поезій Юрія Клена – це метатекст із притаманними йому ознаками: концептуальністю, внутрішньою динамікою, контекстуальністю, еволюцією лейтобразу. Від зібраних циклів (“Вікінги”, “Коло життєве”, “Осінні рядки”, “Крізь праосінь”, “Лесбія”), через широкий спектр власне жанрових модифікацій (“незібрані” цикли – лицарські, осінні, любовні, урбаністичні) здійснюється змістова завершеність кожного з трьох розділів збірки як єдності четвертого рівня – книги поезій. Принципи циклізації, за якими окремих вірш органічно входить до ланки єдиного задуму, єдиної розгалуженої ідейної концепції, єдиного внутрішнього сюжету, коли окремі вірші стають багатшими й змістовнішими від своїх зв’язків із сусідніми, вияскравлюють Кленове розуміння дійсності, конкретизують його естетичний ідеал.

Збірка “Каравели” – результат п’ятнадцятирічної творчої діяльності (1928–1943) – укладена не за хронологічним принципом. Основою для композиції виступає ідея духовної еволюції особистості, пошуку власного місця у світі. Ліричний герой книги поезій постає в кількох іпостасях: лицаря (“У слід конкістадорам”), філософа (“Серед озер ясных”), патріота (“У Первозванного на горах”).

Сюжетотворчий стрижень книги заснований на осмисленні проблеми гармонії, яку поет розуміє як цілісність внутрішнього світу людини, як співмірність матеріальної й духовної сфер буття. Пошуки гармонії я-героєм “Каравел” зосереджені на трьох тематичних блоках, що відповідно реалізуються в художній викінченості розділів. Насамперед він убачає ідеальну довершеність у культурі, “книжному” світі. Усвідомлення причетності до естетичних здобутків людства – такий лейтмотив розділу “У слід конкістадорам”. Ідею екогармонії (цілісності власної душі як відображення природної гармонії) Юрій Клен формулює в розділі “Серед озер ясных”. Індивідуальна гіпотеза буття поета ґрунтується на концепціях натурфілософії Григорія Сковороди й антропософії Рудольфа Штайнера, без сумніву, постатях культових в українській естетиці 20-30-х років ХХ століття. Пошук гармонії поширюється на історію й сучасність України. Ще одним підґрунтям мистецького самовияву поета є його історизм. Кленів пасеїзм і художнє прогнозування майбутнього знаходять своє відображення в поезії розділу “У Первозванного на горах”.

Мотив пошуку гармонії безпосередньо пов'язаний з ідеєю подорожі – часовим і просторовим переміщенням. Ліричний герой Юрія Клена – *homo viator* (людина, котра йде, мандрівник). Тому кожен із розділів збірки “Каравели” являє собою середовище, яке освоює персонаж, – культура, природа, власний духовний світ, історія й сьогодення. Усвідомивши ідеал гармонії, я-герой “Каравел” виокремлює ознаки дисгармонії. Звідси в поезії Юрія Клена так багато образів-опозицій: минуле – теперішнє, сучасність – майбутнє, Китай – Петербург, Лесбія – Беатріче, Данте – Катулл, довершеність духовного і минушість матеріального.

У дослідженні розглядаються культурологічні мотиви лірики Юрія Клена. Персонаж “Каравел” пізнає дійсність через літературу, уписує власне життя в зразкову систему універсальних духовних кодів, переживає літературну колізію. Свідому “книжну” спрямованість засвідчує і назва першого розділу збірки (“У слід конкістадорам”), більшість віршів якого нав'язні зразками мистецьких творів. Образ конкістадора, освоєний літературою початку ХХ століття (Ж.Ередіа, М.Гумільов, І.Франко, М.Рильський, Є.Плужник, Ю.Яновський), крім традиційного романтизму й екзотизму, виражає радість процесу відкриття, називання, освоєння, активного (“фаустівського”) руху до пізнання. У модель конкістадорства включені не тільки Кортес та безіменні іспанські мореплавці, а й вікінги, Предтеча, Лот, Цезар, Жофруа Рюдель. Таким чином, мотив органічно впливає з концепції мандрівництва як поступу, активного чину, боротьби зі старим заради нового, гармонійного.

Разом із тим поетичні рефлексії, візії й оповіді Юрія Клена детермінуються чужими естетичними відкриттями. Йдеться не тільки про наслідування техніки вірша, стилю, прийомів митців минулого. Не заперечуємо при цьому, що аналізований розділ може служити зразком вдалої стилізації. Класичне письменство стає для Юрія Клена поштовхом для роздумів, утілених в індивідуальну змістову субстанцію. Ліричний герой “Каравел” – франківський *semper tiro*, який вивчає літературу і так уживається у світовий культурний процес. Його оригінальність виявляється в самотності сприйняття, синтезуванні власних морально-етичних настанов із духовною традицією людства. Для самого ж поета культура – це не тільки друга реальність, універсальне коло сюжетів і образів, а й поштовх до творчості, джерело натхнення.

У ліриці “Каравел” порушується проблема збереження національно-культурної ідентичності, яка реалізується у феномені “рідного”, “свого” на противагу “чужому”, “ворожому”. Якщо у першому розділі “У слід конкістадорам” близькою й органічною для автогероя є чинність, віршів якої представили вікінги, римляни, а чужими байдужість і статика, то в другій частині книги (“Серед озер ясных”) осередком “свого” виступає

довкілля, світ природи, а “вороже” тут таїть у собі технізований світ. Ідеї Григорія Сковороди про єдність особистості й природи, про потребу в осмисленні людиною причинно-наслідкових космічних зв’язків *я–природа, природа – я* (“пізнаю себе в природі, пізнаю себе через природу”) являють собою стрижень моделі екогармонії, яку формулює автогерой Юрія Клена. Згармонізованість життя, що полягає у злитті зі світом природи, осмислюється поетом у багатьох віршах, причому часовим виміром довершеної зрівноваженості сили розквіту і сили згасання в нього виступає осінь (“Осінь”, “Крізь праосінь”, “Осінні рядки”). Природна циклізація як “повторний біг”, космічний кругообіг поширюється в ліриці “Каравел” на людину. Осінь у Юрія Клена – це і перехідний момент між буттям і небуттям (“вічний спокій”), і пора підбиття підсумків (“збирання плодів”), і можливість людини долучитися до краси довкілля, духовно перейняти природну гармонію. В “осінніх” циклах поета сформувався ідеальний світообраз. У психологічному стані я-героя переважає радість пізнання законів буття.

Ідея екогармонії реалізується і в інтимній поезії “Каравел.” У любовній ліриці перехрещуються дві ідеалізовані Юрієм Кленом сфери – світ природи і світ культури, а образ Прекрасної Дами, частина комплексу Вічної Жіночності (гетевського *Ewigveibliche*), одночасно належить цим двом світам. У полі зору письменника опиняються постаті універсальні, за якими традиційно закріплюється поняття про духовний ідеал. Ідею згармонізованого кохання виражають оспівана Жофруа Рюделем Мелісанда (цикл “Прованс”), кохана Данте Беатріче (“Беатріче”), незнайомка (“Акварель”). Розвиток почуття в поезії Юрія Клена пов’язаний із пейзажем. Митець будує асоціативний ланцюг “*кохання – природа – поезія*”, причому один елемент цього ряду неминуче детермінує появу іншого (“Слова і квіти”, “Стьмянілий місяць, сніг і парк самотній...”, “Зимові дні”).

З медитативною й любовною лірикою перегукуються урбаністичні мотиви поезії Юрія Клена. За “неокласичною” традицією, модель міста у “Каравелах” являє собою екологічну нішу, середовище духовного буття ліричного героя і фіксується у системі “*природа – людина – культура*” (“Франкфурт-на-Майні”, “Січневий Діоніс”).

Ідея внутрішньої синхронізації культурно-історичної традиції й людського буття з національним духовним життям зумовила поетичну концепцію третього розділу “Каравел” “У Первозванного на горах”. Зануреність персонажа у світ книжності, доповнена гармонійною єдністю його душі з довкіллям, органічно поєднується з потребою пошуку українських форм прояву духовності.

Концепція національної історії в поезії Юрія Клена організується в єдиному естетико-філософському річищі “Каравел” і передусім

пов'язується з ідеєю колообігу життя. Оригінально інтерпретована Шпенглєрова теорія циклічності культури, поєднана з роздумами ліричного героя про духовно-біологічний рух, поширюється й на осмислення громадсько-політичних процесів, які спричинили формування ментальної моделі буття українства. Кленова історіософія близька до ідей Олега Ольжича, задекларованих у збірці "Рінь" у віршах "Був же вік золотий...", "Проїшли пурпурні фінікійські дні...", "Заходить сонце". Автор "Каравел" шукає у світовій історії й культурі паралелі для ідеалізованого майбутнього України. Культурософська лірика розділу "У слід конкістадорам" утворює контекстуальну площину для поезії третьої частини книги, а її волонтаристський пафос подається автором як взірцевий матеріал для характеристики власне української проблематики.

Поряд із циклічним діалогом культур, який є характерним для книги поезій, у розділі "У Первозванного на горах" співіснує національно-історична діакронія. Часопростір тут розщеплюється на три площини: *минуле* ("славне") – *сучасне* ("темне") – *майбутнє* ("вимріяне"). Психологічні й історико-культурні ознаки минулого і майбутнього вступають у кореляційні відношення, подекуди дублюючись чи взаємодоповнюючись. Так, у поемі "Україна", у вірші "Ми" "варязька чинність" предків конденсує моральний ідеал поета, який проектується в історичній перспективі: "Та ми татарську чорну кров Варязьким холодом оступим".

У дослідженні з'ясовується, що історизм Юрія Клена транспонується у двох напрямках: *Україна державна* й *Україна духовна*. Бінарність концепції викликана світоглядними настановами поета, домінуючими у "неокласичний" (20-і рр.) і "вісниківський" (30-40-і рр.) періоди творчості. Ідейна і хронотопна система третього розділу "Каравел" зосереджена в символічному образі Києва, який виступає осередком української духовно-державної стихії. Історична доля міста поширюється Юрієм Кленом на весь національний простір. Поет спирається на фольклорно-книжну традицію "києвофільства", започатковану легендою про богообраність міста в "Повісті минулих літ", тому Київ у нього постає як національна духовна субстанція, сконцентрований символ культурно-історичної тяглості, доповнений феноменом віри. Образами традиції стають у розділі "У Первозванного на горах" Софійський собор, Лавра, пам'ятник князю Володимирові. Оригінальність художнього трактування автором "Каравел" символічних моделей національної метакультури полягає в зміщенні акцентів у бік ідеї минулості історичних катаклізмів ("все це пройде без вороття"), які являють собою лише "примари небуття". На думку автогероя Юрія Клена, реальне буття сфокусоване в релігійно-культурній сфері, у галузі загальнолюдських цінностей, які акумулює

традиція віри-храму, тому-то ні Софія, ні Лавра не підвладні знищенню.

Індивідуальна стильова манера поета визначається домінуванням антитези. Буттєва концепція “Каравел” ґрунтується на зіткненні позицій, які відіграють сюжетоутворюючу роль. Внутрішній сюжет книги структурується застосуванням антитетичної експресії, яка формується у міжтекстових відношеннях. Ідейно-композиційна основа розділу “У Первозванного на горах” побудована на зіткненні протилежностей. Так, контрастом до істинної суті духовного ідеалу вірша “Софія” виступає “незібраний” цикл поезій про трагічне існування українського народу в ХХ столітті (“Терцини”, “Мандрівка до Сонця”, “Рокованість”, “Божа Матір”, “Київ”, “Майже елегія”). Внутрішні семантичні зв’язки між творами засновані на єдності проблематики й подібності її художнього вирішення: дисгармонія національного буття реалізується через традиційний для ментальної сміхової культури синтез елементів трагічного й комічного (переважно іронії, сарказму, гротеску, фарсу). Апологічні виступи, викривальний пафос у віршах циклу поєднується з піднесеною героїчною тематикою. Оптимізм у пророкуванні української історичної перспективи акумульований в образі святого Георгія “в ясному шоломі”. У свідомості індоєвропейських народів змієборець зафіксований як архетипна модель, тому “казка” про Георгія, що згадувалася у “Терцинах” і поемі-епопеї “Попіл імперій”, органічно вливається у складники української метакультури. Якщо дракон у поезії Юрія Клена – алегоризована тоталітарна держава, то з універсальним образом змієборця пов’язаний традиційний сюжет її загибелі.

Ідеал національного буття герой більшості творів Юрія Клена шукає в історичній і культурній спадщині. З цього погляду найбільш репрезентативною є поема “Україна” (1938) – панорама реконструйованих епізодів української історії, об’єднання минулого й майбутнього в єдине ціле. Історіософська концепція письменника невід’ємна від його християнського світогляду і традиційної для української культури тенденції виводити громадсько-політичний ідеал через співвідношення з православ’ям. Як і давньоукраїнські літописці, він починає осмислення національної історії з хрещення Русі-України, що відкрило шляхи для духовного і державного становлення.

Юрій Клен пов’язує давньоукраїнську мілітарність з войовничістю варягів. У поемі “Україна” скандинавський психологічний тип (“юнацьке завзяття”) тимчасово перемагає слов’янську мрійливість, пасіонарність. Відродження державотворчого елемента і варязької енергії поет асоціює з героїкою козацтва.

У творі Юрія Клена Україна постає персоніфікованим образом жінки, яка є нареченою, вдовою в “лахмітті ранньої жалоби”, заручницею,

мученицею, бранкою. У поемі образ України-жінки еволюціонує від стану покритки-“безвіри” до матері. Сутність цього переродження полягає в акумуляції страждань (“Прямуй крізь муки, Крізь хижі дні У шал розпуки”) і вивільненні катарсисної енергії. Таке опрацювання мотиву є однією з характеристик стильової манери Юрія Клена.

У дослідженні доведено, що історіософія Юрія Клена – це історіософія національної перспективи (“Ми йдемо...ми ростемо...ми будемо”). Взірцем оптимістичного бачення майбутньої України виступає Данило Галицький (“Символ”).

Мотив подорожі посідає провідне місце в книзі поезій “Каравели” і визначає творчу оригінальність письменника. Його герой – мандрівник, який здійснює рух у просторі й часі, застосовуючи поняття й переосмислюючи постаті світової культури. У книзі митець формує дієвий образ культури, з якою можна не лише вести діалог. Вона сама по собі виступає джерелом творчої наснаги. Рефлексії персонажа на лоні природи – це теж подорож: від часу до часу, від пори до пори, від настрою до настрою. Мандрівка ж ліричного героя в минуле українства є пошуком форм збереження пам’яті й гідності.

У третьому розділі **“Поема-епопея “Попіл імперій” Юрія Клена: рух проблематики і поетики”** розглядається жанрово-композиційна та ідейно-тематична еволюція поезії митця. Опанування більш “ускладненого” поетичного жанру – поеми визначається як органічне продовження виявленої в “Каравелах” тенденції до циклізації. У дисертації з’ясовується, що в другій половині 30-х років відбувся саморух Юрія Клена від короткої поеми з домінуючим ліричним началом (“Жанна д’Арк”, “Україна”) до зрівноваженої єдності сюжетної оповіді з відтворенням естетизованих переживань. Поема-інвектива (В.Державин) “Прокляті роки” (1937), що засвідчила появу нового жанру у творчості письменника, у свою чергу, стала підготовчим етапом до створення монументального ліро-епічного полотна – поеми-епопеї “Попіл імперій”.

В основу індивідуальної авторської дефініції майбутнього твору як епопеї (“поема, що охопить життя цілої якоїсь доби чи народу з усіма його властивостями...”) покладено кілька жанрових ознак: масштабність просторово-часового відтворення дійсності, буттєву значущість історико-подієвих ситуацій, значний обсяг тексту. Разом із тим, Юрій Клен переосмислює особливості жанру. На перше місце його означення “поема-епопея” висувається віршова форма і наявність таких ліричних (емоційних) компонентів в оповідній структурі твору, як яскраво виражене авторське начало, фрагментарна перерваність вислову, лаконізм, орієнтований на розширення асоціативного поля.

Кленова інтерпретація поняття епопеї лежить у тій же етико-естетичній площині, що й “неокласична” і “празька” концепція культурного

утвердження України у світі. На думку письменника, епопея – це результат творчого вияву самосвідомого етносу, в якому закріплений певний історичний (часто героїчний) етап національного буття. Сама природа жанру заснована на досвіді героїчної міфологізації, яка відіграє суттєву роль у формування ментального розуміння історії і місця нації у світовому часо-просторі. Є всі підстави твердити, що Юрій Клен сприйняв епопею не як суто літературний жанр, а як культурне явище, котре виокремлює історико-політичні й духовні потенції нації.

Монументальний твір (епопея), який узагальнює й підсумовує історичний і культурний досвід народу, набуває рис “візитівки” української літератури для репрезентації у світі. За словами Ю.Лавріненка, у поемі “Попіл імперій” постає “драма українська як світова і світова – як українська”¹. Юрій Клен здійснив вдалу спробу універсалізації національної проблематики, розглянувши розвиток нації через призму вселюдських цінностей, що є важливою внутрішньою ознакою епопеї.

У дослідженні ілюструється принцип “неокласичної” відповідності змісту і форми, покладений в основу побудови поеми-епопеї “Попіл імперій”. Спочатку вона постала як фрагментарна структура, яка складалася з чотирьох відносно завершених частин-новел, об’єднаних постаттю оповідача та зафіксованою в його видіннях і рефлексіях долею України. П’ята частина – філософські роздуми поета (“Розмова людини з Землею”) – сприймається як узагальнююча моралістична конструкція, яка, ідейно відповідаючи настановам “трагічного оптимізму”, зрівноважує катастрофічні настрої й ідеалістичну буттєву перспективу. Сюжетні “прибудови й надбудови” (О.Білецький) “Попелу імперій”, притаманні бароковому пластичному мистецтву чи козацькому хрещатому соборові, утворюють багатофігурну композицію, дозволяють увести в художню площину велику кількість осіб і подій. Така композиція спричинена “бароковим” світобаченням ліричного героя, у сприйнятті якого сучасність фіксується як “хижа”, “жорстока”, “химерна”. Саме відчуття химерності й нетривкості світу зумовлює образотворчі засоби: гротеск, фантастику, сюрреалізм як “естетику руїни”. Гротеск у творі Юрія Клена одночасно виступає і видом художньої образності, і композиційно-організуючим принципом. Поет користується первісним значенням поняття – орнамент *la grottesca*, тому взаємодія персонажів, сцен, епізодів, розділів у Кленовій поемі-епопеї розгортається як “плетиво чудне” “узорного килима”. Отже, фрагментарність і мозаїчність “Попелу імперій” можна трактувати з погляду асоціативного “перетікання” вже зображених і зображуваних подій. В основу поеми покладені й інші принципи орнаменту, зокрема симетричність і повторюваність, що проявляються в чергуванні роздумів ліричного героя, діалогів із читачем і публіцистичних інвектив.

¹ Лавріненко Ю. З життя і праці О. Бургардта – Ю. Клена // Літературна Україна. – 1991. – 10 жовтня. – С. 5.

На цілій площині поеми “симетрія” виявляється в дублюванні мотивів, образів і сюжетних ходів. Найпоказовішим прикладом є подібність у зображенні макабричних картин людського страждання у сталінських і гітлерівських концтаборах і тюрмах, зокрема епізод “гри у м’яч” ув’язненим. Такий композиційний прийом спрямований на розкриття внутрішньої природи тоталітаризму, який, незалежно від ідейного пафосу чи політичної спрямованості (комунізм, расизм), завжди має однакову – антилюдську – сутність.

Поряд із поетикою потворного й химерного в поемі-епопеї існують ідеалізація, релігійно-філософська схематизація, символізація, простежуються ліричні, героїчні й філософські відгалуження основної нараційної лінії. У творі не передбачена емоційна рівність і єдність оповідного стилю. Герой “Попелу імперій” – сучасник, свідок зображуваних подій, тому його психологічні реакції на побачене, почуте, пережите надто сильні. Оскільки масштаби твору дають можливість виробити цілісний образ оповідача з біографією, світоглядом, то настрої, ідеали й переконання персонажа посідають чільне місце. Оповідач Юрія Клена суб’єктивний. Звідси його християнська ідеалізація духовних проявів буття, есхатологічні настрої й відповідна емоційна реакція на сучасність. Тому-то наявність у поемі публіцистичних ламентаций і політичних інвектив не знижуює її естетичної значущості. Персонаж “Попелу імперій” не озвучує певну ідеологічну настанову, а на рівні буденної свідомості долає соціальну байдужість, виступає носієм ідеалістичної й гуманістичної тенденції.

“Неокласичність” “Попелу імперій” полягає в активному переживанні культури і в формальній вивершеності тексту. Автор виявляє досконале володіння різноманітними строфічними, метричними, ритмомелодійними прийомами. Ідеться про абсолютну відповідність форми змістові – засадничий принцип “неокласичної” естетики. Кожен епізод зафіксованої в “Попелі імперій” історії має відповідне звукове, ритмічне, стилістичне й емоційне оформлення. У “Розмові з читачем” поет свідомо підкреслював сплановану строкату ритмомелодійну партитуру: “В житті, як і в поемі наших днів, мінялись розміри і ритми”. Це стосується не тільки першої частини, де вільний вірш “перебиває” розлогі ямбічні конструкції, створюючи ефект змістового “зламу”. Форма терцини Данте (“ставання на котурни”) у другій частині, децима І.Котляревського у третій, драматична сцена у стилі В.Гете (“Вальпургієва ніч”) у четвертій частині відповідають характерові зображуваних ситуацій.

У розділі вивчаються особливості хронотопу “Попелу імперій”. Історична тема поеми-епопеї Юрія Клена відповідно реалізується у формально-змістовому освоєнні реального простору й часу. Специфікою

хронотопу є зв'язок фабульно-сюжетного часу з долею автогероя: точкою відліку реального історичного часу виступає його дитинство, а просторове розгортання починається з України. Лінійний хронотоп диктується епіграфом О.Пушкіна – “Недаром многих лет свидетелем Господь меня поставил”, отже, автор зорієнтований на послідовний виклад-свідчення. Концепція часу героя “Попелу імперій” пов'язана з його ідеалістичним світоглядом.

Темпоральному мисленню персонажа “Попелу імперій” притаманна панорамність в осмисленні просторово-часової специфіки ХХ століття. Долання простору – це епізоди мандрів автогероя з Данте, Енеєм, Фаустом, які мають метафізичний характер, подібний до візитів міфічних чи епічних героїв на той світ. Вони втілюють авторський задум зобразити тоталітарне пекло.

Оповідачеві “Попелу імперій” властиве панорамне геополітичне бачення. У третій і четвертій частинах поеми-епопеї в уяві героя Європа постає цілісним духовно-історичним утворенням, підпорядкованим законам причинно-наслідкових зв'язків. Так, геноцид українців у сталінській імперії, голокост євреїв у фашистській Німеччині, бомбардування Києва, Львова чи Парижа сприймається персонажем як вселенська трагедія і невиправна втрата. Байдуже ставлення європейських сусідів до подій у Радянському Союзі та Німеччині виливається в реальну загрозу фізичної загибелі цивілізації.

Юрій Клен намагався в “Попелі імперій” “зібрати і зберегти все, що тільки було найціннішого у світовій культурі”,² яка через ряд історико-політичних обставин опинилася під загрозою знищення. Така естетична й морально-етична настанова типологічно близька до ідей У.Еко про семіотичну реконструкцію духовної пам'яті людства з класичних текстів. Система міжтекстових зв'язків породжена самим ідейно-тематичним планом. Поет формує образ України на широкому історико-культурному тлі, тому його звернення до взірцевих надбань людства закономірне. Класика для нього виступає антитезою сучасній девальвації непересічних духовних цінностей. Тому переосмислення ідей, рецепція мотивів, художніх прийомів здійснюється Юрієм Кленом на діахронному зрізі еволюції духу – від Біблії, “Слова про Ігорів похід”, “Божественної комедії” Данте, “Фауста” В.Гете до поезії французьких “парнасців”, українських “неокласиків”, “пражан”. Письменник одночасно і творець нового тексту, й інтерпретатор прототекстів, бо нова естетична якість пов'язана з його попереднім читацьким враженням. Особливістю інтертекстуальності “Попелу імперій” є синхронність ролі поета з функціями коментатора, критика й мемуариста. У поемі-епопеї охопленій значний культурний ареал. Автор звертається до художніх моделей, апробованих його

² Качуровський І. Відгуки творчості Гете в поезії Юрія Клена // Сучасність. – 1983. – №3. – С. 23

попередниками. Ланцюг літературних асоціацій зумовлений центральним есхатологічним мотивом.

У розділі вивчається рецепція Данте, І.Котляревського, В.Гете, з'ясовуються типологічні зв'язки твору з хронологічно й проблемно близькими творами українського письменства. Розглядається Кленова інтерпретація катастрофізму в контексті розвитку цього мотиву в літературі ХХ століття. “Попіл імперій” синтезує варіанти катастрофізму, вироблені світовою літературою, а саме осмислює занепад цивілізації в технологічному, духовному, історіософському аспектах.

У “Попелі імперій” постає сконцентрований образ світової культури, представлений багатьма важливими галузями – літературою, музикою, архітектурою тощо. Інтертекстуальність Кленової поеми-епопеї виконує сугестивну роль і забезпечує цілісне сприйняття фрагментарного твору з послабленими фабульними й сюжетними зв'язками. У цілому ж “Попіл імперій” відповідає “неокласичній” тенденції сприйняття культури як феномена реальності. Спираючись на класичну традицію, Юрій Клен створює власну художню модель, якісно нову для вітчизняної літератури першої половини ХХ століття.

У “Висновках” окреслюються риси стильової оригінальності поезії Юрія Клена, узагальнюються естетичні принципи письменника та їх художня реалізація.

Творчість Юрія Клена являє собою єдину змістово-формальну субстанцію, яка віддзеркалює мистецькі, морально-етичні й громадсько-політичні шукання письменства першої половини ХХ століття. Синтетична ідейно-стильова природа його спадщини ілюструє особливості саморуку ідейно-стильових парадигм київської “неокласики” і “празької школи”. Кленове образотворення характеризується виразними національними особливостями. Історія держав і культур у поезії митця, як і його колег, – це контекст для виявлення української буттєвої проблематики.

“Неокласична” спрямованість на формально-змістову єдність, прозорість і завершеність твору, логізацію композиційного ладу спричинила жанрову специфіку збірки “Каравели”. Циклізація поезії Юрія Клена, з одного боку, виявляє панівну на зламі століть тенденцію до ускладненості поетичної думки і в цьому сенсі виступає характерною ознакою літературного процесу, а з другого – стає найбільш адекватною формою вираження ідейно-художньої концепції книги і характеризує індивідуальний рух до епічності, сюжетності текстів.

Єднальною ланкою “Каравел” як ідейно-тематичної цілісності є фігура ліричного героя, в особистості якого гармонійно поєднуються внутрішні саморефлексії, споглядально-філософські настанови та абсолютизація волі, героїчної чинності. Концептуальну роль відіграє мотив

подорожі в просторі і часі, яку здійснює автогерой книги поезій “Каравели”. Культура, природа, історія – пункти його духовного саморуху, освоєння невідомого, нового. Юрій Клен сформулював модель світоглядної еволюції персонажа у вигляді полілогу: я – культура, я – природа, я – Україна.

Поет розробив якісно новий мотив конкістадорства як форми пошуку естетичного й етичного ідеалу, прагнення до відкриття “незнаного”. Юрій Клен освоїв значні культурологічні обшири – від давньогрецької міфології до сучасних йому літературних інновацій, залучив у вітчизняну культуру “вічні образи” й сюжети і цим самим продовжив “неокласичну” традицію в умовах діаспори.

Оригінальність трактування проблеми екогармонії в розділі “Серед озер ясних” полягає у натурфілософському осмисленні ліричним героєм власного місця у світі. Поет побудував своєрідну модель духовного міста, яка являє собою культурний простір, екологічну нішу існування персонажа.

Юрій Клен один із перших у вітчизняному письменстві відобразив проблему тоталітаризму і його наслідків у суспільному й духовному розвитку людства. Поряд із поемою-інвективою “Прокляті роки” в розділі “У Первозванного на горах” (“Каравели”) постала трагедія українського народу 30-х років. Проблематика зумовлює існування в “Каравелах”, поряд з універсальними буттєвими настановами, реалізованими через широкий спектр зображально-мелодичних засобів, логічно-ораторського начала, викривальних сентенцій тощо. У ретроспективному огляді національної історії поет викристалізував оригінальний образ України. Скориставшись прийомом антропоморфізації, він розглянув еволюцію України через ряд модифікацій-перетворень у наречену, вдову, заручницю, мученицю, бранку, Богоматір. Створена Юрієм Кленом історіософія – це без перебільшення історіософія національної перспективи.

Юрій Клен переніс в українську літературу жанр епопеї, створив масштабне поетичне полотно “Попіл імперій”. Продовжуючи “неокласичну” традицію переживання культури, він подав власний варіант “книжності”, сформував систему міжтекстових зв’язків. Із цього погляду його індивідуальний досвід залучення й переосмислення внутрішньої літературної традиції передус “Рекреаціям” Ю. Андруховича, “Дзенькам-бренькам” В. Даниленка.

Отже, засвоївши систему естетичних та етичних кодів, поет виступив як новатор. Його художня майстерність виявляється в оновленні форм, наданні жанрам, ритмомелодійним структурам еластичного, гнучкого й сучасного вигляду.

Основні положення й висновки дисертації викладені у таких публікаціях

1. Сарапин В.В. Осінні мотиви у поезії Юрія Клена // Дивослово. – 1998. – №9. – С.8–10.
2. Сарапин В.В. “Екзотика й утопія” у поезії Юрія Клена: мотив конкістадорства // Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 1999. – С.221–228.
3. Сарапин В.В. Традиції І.Котляревського у творчості Юрія Клена і Леоніда Полтави // Іван Котляревський і світова культура: Збірник наукових статей. – Полтава, 1999. – С.86–91.
4. Сарапин В.В. “Ростуть у духа крила...”: Про книгу Юрія Клена “Каравели” // Українська мова та література. – 1999. – Ч.39. – С.2–3.
5. Сарапин В.В. Час і простір у поемі-епопеї “Попіл імперій” Юрія Клена // Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: Логос, 1999. – Випуск 2. – Ч.3. – С.202–208.
6. Сарапин В.В. Маловідомий Юрій Клен // Українська мова та література. – 2000. – №7. – С.4–5.

АНОТАЦІЯ

Сарапин В.В. Поезія Юрія Клена та її місце в літературному процесі першої половини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2000.

Дисертацію присвячено проблемі з'ясування рис індивідуального художнього стилю Юрія Клена. У роботі схарактеризовано особливості світоглядної системи письменника, який поєднав у своїй творчості ознаки “неокласики” і “празької школи”. Проаналізовано збірку “Каравели” як ідейно-композиційну цілісність, доведено, що концептуальним центром книги поезій виступає постать ліричного героя-мандрівника. Вивчено проблематику поеми-епопеї “Попіл імперій” і майстерність її художньої реалізації.

Ідейно-тематичне багатство, образний світ, особливості функціонування жанрових і формальних структур, проблема міжтекстових зв'язків у творах письменника розглядаються в контексті розвитку вітчизняної поезії першої половини ХХ століття.

Ключові слова: “неокласика”, “празька школа”, циклізація, проблематика, образність, інтертекстуальність.

АННОТАЦІЯ

Сарапин В.В. Поэзия Юрия Клена и ее место в литературном процессе первой половины XX века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2000.

Диссертация посвящена рассмотрению особенностей стилевой парадигмы поэзии представителя украинской диаспоры 30-40-х годов Юрия Клена. Идейно-тематическое многообразие, художественный мир, специфика функционирования жанров и форм, интертекстуальные связи в творчестве писателя анализируются в контексте развития поэзии первой половины XX века.

Изучена проблема соотношения элементов художественных систем киевской “неоклассики” и “пражской школы”, с которыми был связан писатель. Оригинальный вариант синтеза “неоклассики” и “вестниковства”, представленный Юрием Кленом, рассматривается в связи с эстетическими, этическими и идеологическими исканиями его современников – Н.Зерова, М.Рыльского, Д.Донцова, Е.Маланюка и др. Писатель в условиях диаспоры продолжил традицию элитарной “неоклассической” поэзии, прибавив к разработанным культурософским мотивам последовательное осмысление проблем национального бытия украинцев, страстный волюнтаристский пафос, присущий стилю “пражской школы”.

Доказано, что поэтический сборник “Каравели” представляет собой метатекст, устроенный по принципу замкнутой целостности, объединенной общей концепцией путешествия лирического героя во времени и пространстве. Циклизация лирики в книге обусловлена композиционными особенностями и формальной организацией. Связующим звеном “Каравел” является образ персонажа, предстающего в нескольких ипостасях: рыцаря (“У слід конкістадорам”), философа (“Серед озер ясних”), патриота (“У Первозванного на горах”). Сюжетный стержень сборника основан на проблеме гармонии, состоящей в целостности внутреннего мира человека, в соразмерности материальной и духовной сфер бытия.

Исследуется эволюция лирического героя – путешественника, осваивающего онтологически ценностные сферы жизни, – культуру, природу, Украину. Формой поиска идеала, духовного прогресса в поэзии

Юрия Клена выступает мотив конкистадорства. Обобщается новаторство писателя в разработке “вечных” образов и “книжных” мотивов:

Изучаются жанрово-композиционные особенности поэмы-эпопеи “Попіл імперій” – масштабного лиро-эпического произведения, в котором осмысливаются актуальные проблемы мировой истории первой половины XX века. Эпопея рассматривается как способ сохранения культуры в условиях политических и духовных катаклизмов и как форма обобщения исторического опыта нации. Фрагментарность, незаконченность, симметричность и повторяемость композиции обусловлены в произведении “неоклассическим” принципом соответствия формы содержанию. Стихия трагических переживаний – от монодрамы лирического героя до вселенской драмы – воплощается в нарочито хаотической архитектонике.

Проанализирована система интертекстуальных связей в поэме-эпопее “Попіл імперій”. Произведение основано на диалоге с культурным контекстом, насыщено литературными, театральными, музыкальными, архитектурными, декоративно-живописными ассоциациями и реминисценциями. Юрий Клен одновременно и создатель нового текста, и интерпретатор прототекстов. В поле его зрения – образный мир Данте, В.Гете, И.Котляревского, французских “парнасцев”, киевских “неоклассиков”, “пражан”. Используя классическую традицию, поэт создал собственную эстетическую модель, новую для отечественной литературы первой половины XX века.

Осваивая систему культурных кодов, следуя художественным ценностям “неоклассики”, писатель выступает как новатор. Его восприятие современной бытийной проблематики проявляется в обновлении традиционных форм, в использовании разветвленной системы жанров, в придавании ритмомелодическим структурам эластического и гибкого вида.

Ключевые слова: “неоклассика”, “пражская школа”, циклизация, проблематика, образность, интертекстуальность.

ANNOTATION

Sarapin V.V. Poetry of Y.Klen and its place in the literature process of the first half of the XX century. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Philology. Speciality 10.01.01. – Ukrainian literature – M.Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2000.

The thesis is devoted to the problem of determining the characteristic features of the individual artistic style of Y.Klen. The work characterizes the

peculiarities of the author's outlook which combines the features of "neoclassics" and "Prague school". The authors analyzed the collection of poems "Caravels" as a unity of ideas and composition and pointed out that the central place of this collection of poems is occupied by a lyrical hero-traveller. The problems of the epic poem "Ashes of Empire" were studied as well as the mastery of its artistic realization.

The treasure of ideas and themes, images, peculiarities of genres and forms and the problem of intertextual connections in Y.Klen's works is studied in the context of the development of Ukrainian poetry of the first half of the XX century.

Key words: "neoclassics", "Prague school", cycles, problems, images, intertextual.